

el-MUHKEM

(المحکم)

İbn Sîde'nin
(ö. 458/1066)mehâric-i hurûfa göre tertip ettiği
sözlüğü.

Tam adı *el-Muḥkem ve'l-muḥîṭü'l-a'zam* olup Dâniye Emîri Ebû'l-ceyş Mücâhid b. Abdullah el-Âmirî'nin isteği üzerine kaleme alınmıştır. Eser, Halîl b. Ahmed'in *Kitâbü'l-'Ayn*'inde uyguladığı ve Ebû Bekir ez-Zübeydî'nin *Muḥtaşarü'l-'Ayn*'inde gerçekleştirdiği düzeltmeler göz önünde bulundurularak mehâric-i hurûf sistemine göre yazılmıştır. Sıralamada ilk harfin esas alındığı sözlükte hançerenin boğaz nahiyesinden çıkan harflerle başlanmakta ve eser dudak harflerinde sona ermektedir. Halîl b. Ahmed'in taklîb sisteminin de uygulandığı sözlükte bir kökü oluşturan harflerin farklı dizilişleriyle ortaya çıkan kökler ve türevleri aynı yerde toplanmıştır. Eserin Halîl'in *Kitâbü'l-'Ayn*'i ile Muhammed b. Ahmed el-Ezherî'nin *Tehzîbü'l-luġa*'sından farkı, önceki kitap ve risâlelerde dağınık halde bulunan sözlük malzemelerinin bir araya toplanması, kelimelerin açıklanmasında daha dikkatli davranılması, sözlüklerde yer alan sarf ve nahiv hatalarının düzeltilmesi şeklinde özetlenebilir. İbn Sîde kelimelerin Kur'an ve hadislerle irtibatlandırılması hususunda Ezherî'yi takip etmiştir. Eserde düzenli çoğullara, mîmli masdar, ism-i zamân, ism-i mekân ve taaccüb fiili gibi kurallı türevlere yer verilmemek suretiyle ihtisar sağlanmıştır. Fiili olmayan veya lâzım fiilden türeyen ism-i mef'ûller, masdarı bulunmayan veya masdarı başka kökten gelen fiiller, mâzi kipi kullanılmayan fiiller, yine az kullanılan nisbet, tasgîr ve cemiler gibi kural dışı kelimeler ise belirtilmiş, bu arada yoğun biçimde nahiv ve sarf mâlûmatı verilmiştir.

Halîl b. Ahmed'in *Kitâbü'l-'Ayn*'i, Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm'ın *el-Ġarîbü'l-muşannef*'i, Ebû Amr eş-Şeybânî'nin *Kitâbü'l-Cim*'i, İbnü's-Sikkî'tin *İşlâhu'l-manṭık*'i, Sa'leb'in *el-Faşiḥ*'i, İbn Düreyd'in *el-Cemhere*'siyle tefsirler ve hadis şerhleri, Sibeveyhi'nin *el-Kitâb*'i ile Ebû Ali el-Fârisî, Ebû'l-Hasan er-Rummânî, Kürâuneml ve İbn Cinnî'nin Arap gramerine dair eserleri sözlüğün başlıca kaynaklarını oluşturmaktadır. İbn Manzûr, *el-Muḥkem*'in hemen tamamına *Lisânü'l-'Arab*'ında yer verdiği gibi Firûzâbâdî de *el-Kâmûsü'l-muḥîṭ*'inde büyük ölçüde ondan istifade etmiştir.

Tamamı on iki cilt olan sözlük Ma'hedü'l-mahtûtâtî'l-Arabiyye tarafından yayımlanmıştır (I, nşr. Mustafa es-Sekkâ – Hüseyin Nassâr, Kahire 1377/1958; II, nşr. Abdüsettar Ahmed Ferrâc, Kahire 1377/1958; III, nşr. Âişe Abdurrahman, Kahire 1377/1958; IV, nşr. Abdüsettar Ahmed Ferrâc, Kahire 1388/1968; V, nşr. İbrâhim el-Ebyârî, Kahire 1391/1971; VI, nşr. Murâd Kâmil, Kahire 1392/1972; VII, nşr. Muhammed Ali en-Neccâr, Kahire 1393/1973; VIII, nşr. Yahyâ el-Haşşâb – Abdülvehhâb Seyyid Avadullah, Kahire 1417/1996; IX, nşr. Mustafa Hicâzî – Halîl Yahyâ Nâmî, Kahire 1418/1997; X, nşr. Mustafa Hicâzî, Kahire 1418/1997; XI, nşr. Mustafa Hicâzî – Abdülazîz Berhâm, Kahire 1419/1998; XII, nşr. Mustafa Hicâzî – Hamîd Abdülmeçîd, Kahire 1420/1999).

BİBLİYOGRAFYA :

Elbîr Habîb Mutlak, *el-Hareketü'l-luġaviyye fi'l-Endelûs*, Beyrut 1967, s. 351-382; Hüseyin Nassâr, *el-Mu'cemü'l-Arabi: Neş'etühü ve te-tavvürüh*, Kahire 1968, I, 372-392; Sâlihiyye, *el-Mu'cemü's-şâmil*, III, 243; Abdülvehhâb es-Sâbûnî, *Uġyünü'l-mu'ellefât* (nşr. Mahmûd Fâhûrî), Halep 1413/1992, I, 214-215; Abdülvehhâb İbrâhim Ebû Süleyman, *Kitâbetü'l-baḥşi'l-ilmî*, Cidde 1403/1983, s. 528-529; Abdülazîz el-İslâmbûlî, "Muḥkemü İbn Sîde beyne't-ṭayyî ve'n-neşr", *ME*, XXVIII/2 (1956), s. 157-160.

SABHÂN HALİFÂT

MUHLİS

(bk. İHLÂS).

MUHRİM

(bk. İHRAM).

MUHRİZ b. NADLE

(محرز بن نذلة)

Ebû Nadle el-Ahrem Muhriz
b. Nadle (Nâdile)
b. Abdillâh el-Esedî el-Kureşî
(ö. 6/627)

Sahâbi.

Yaklaşık 590 yılında Mekke'de doğdu. Ahrem lakabıyla ve "fârisü'n-nebî" unvanıyla bilinir. Babasının adının Vehb olduğu da kaydedilir. Kardeşi Muhammed de müslüman olup Medine'ye hicret etmiştir. İlk müslümanlardan olan Muhriz müşriklerin ezâ ve cefalarına metanetle karşı koydu ve inancından tâviz vermedi. Hz. Peygamber'in yanından hiç ayrılmayıp onu müdafaa edenler arasında yer aldı. Hicre-

te izin verilmesinden sonra diğer muhâcirlerle beraber Medine'ye göç etti ve Abdüleşheloğulları mahallesine yerleşti. Resûl-i Ekrem onu ensardan Umâre b. Hazm ile kardeş yaptı.

Bedir ve Uhud gazveleri başta olmak üzere Resûlullah'ın bütün seferlerine katılan Muhriz b. Nadle savaşlarda çok önemli hizmetlerde bulundu. 6 (627) yılında Gatafân kabilesinin Fezâre kolundan Ueyne b. Hısn kumandasında kırk kişilik bir kuvvet, Medine yakınındaki Gâbe'de Hz. Peygamber'in devalerinin yayıldığı meraya baskın düzenleyip devaleri kaçırmıştı. Resûl-i Ekrem'in onların arkasından gönderdiği Sa'd b. Zeyd kumandasında sekiz kişilik öncü süvari birliğinde Muhriz de vardı. Müslümanların kendilerine yetişmek üzere olduğunu gören Ueyne ve arkadaşları pusu kurup beklemeye başladılar. Müslümanlar arasında yer alan Seleme b. Ekva' bu tehlikeli durumu sezerek müşriklere saldırmakta olan Muhriz'i durdurmaya çalıştı. Fakat Muhriz ona, "Allah'a ve âhiret gününe inanıyor, cennet ve cehennem hak olduğunu biliyorsan benimle şehâdet arasına girme, şehid olmamı engelleme!" diyerek hücum etti ve Abdurrahman b. Ueyne el-Fezârî tarafından şehid edildi. Bazı kaynaklarda onu şehid edenin Mes'ade b. Hakeme olduğu kaydedilir (İbn Abdülber, III, 1365). Muhriz'in cesedi Medine'ye götürülerek Bakî Kabristanı'na defnedildi.

BİBLİYOGRAFYA :

Müslim, "Cihâd", 132; Ebû Dâvûd, "Cihâd", 147; Vâkıdî, *el-Megâzi*, I, 7, 140, 154, 537-539; İbn Hişâm, *es-Sire*, II, 472, 679; III, 293-296; İbn Sa'd, *eṭ-Ṭabakât*, II, 81-83; III, 89-90, 486; İbn Habîb, *el-Muḥabber*, s. 72; Taberî, *Târîhu'l-ümem ve'l-mülük*, Beyrut 1411/1991, II, 105-106; İbn Abdülber, *el-İstî'âb* (Bicâvî), III, 1364-1365; İbn Mâkûlâ, *el-İkmâl*, I, 37; İbnü'l-Esrî, *Üsdü'l-gâbe*, IV, 297-298; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), V, 783; Hüseyin Algül, "Gâbe Gazvesi", *DİA*, XIII, 268.

MEHMET EFENDİOĞLU

MUHSAN

(bk. İHSAN).

MUHSÎ

(المحصى)

Allah'ın isimlerinden (esmâ-i hüsnâ)
biri.

Sözlükte "saymak, miktarını bilmek; ezberleyip kavramak" anlamındaki *ihsâ* masdarından sıfat olan *muhsî* kelimesi "sayıp ayrıntılarıyla tesbit eden" demek-